

Обмеження конституційних прав засудженого

Стрельбіцька Л.Я.
викладач кафедри правосуддя та
кримінально-правових дисциплін
Національного університету
“Острозька академія”

Глибокі політичні зміни, що відбуваються в нашій державі, обумовлені інтеграцією країни в русло загальних демократичних процесів. Проблеми людини, її права і свободи виступають головними складовими цих перетворень, бо зміни в економічній, політичній, соціальній, духовній сферах життя суспільства пов'язані з благополуччям кожного.

Розбудова України як демократичної, правової, соціальної держави, закріплення в Конституції України положення про найвищу соціальну цінність людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості і безпеки вимагає формування нових підходів до захисту прав людини. Слід зазначити, що в Україні виникли дуже істотні суперечності щодо забезпечення прав людини і громадянина у повному обсязі.

Метою даної статті є здійснення комплексного аналізу обмежень конституційних прав засудженого та дослідження правової підстави визначення таких обмежень.

Проблемою дослідження обмежень прав засудженого займалися такі вчені –процесуалісти, як Н.Є. Наташев, О.Г. Фролова, А.М.Бандурка, В.П.Севостьянов та іншими.

Юридичною межею індивідуальної свободи засудженого є обсяг його прав та свобод, щодо яких, виходячи з процесуального чи правового статусу такої особи, діють обмеження, визначені законом і встановлені обвинувальним вироком суду. Ці обмеження є виправданими, адже

користування правами поєднане з відповідальністю людини, з можливим обмеженням її статусу, що, у свою чергу, визначаються мірою свободи у суспільстві.

Так у статті 4 Декларації прав людини і громадянина 1789 року проголошується, що природні права людини і громадянина не можуть бути обмежені, окрім закону і в інтересах здійснення прав і необхідної безпеки інших. [1, с. 2] У зв'язку з цим Г. Спенсер зазначав, що справедливість вимагає, щоб злочинець обмежувався лише настільки, наскільки це необхідно для безпеки суспільства, але не більше. [2, с. 100]

У кримінальному процесі України особа, незалежно від її процесуального статусу, наділена всіма правами, що є невідчужуваними та непорушними і існують незалежно від їх визнання чи невизнання державою. Процесуальні права, якими наділений засуджений є юридичним вираженням природного права захищати свої права і свободи, відстоювати свої інтереси. При цьому ця сукупність прав повинна бути достатньою для вирішення завдань кримінального судочинства і для захисту прав і законних інтересів особистості.

Обмеження засуджених у правах можуть передбачатись для них безпосередньо законодавством, впливати з вироку суду, або з режиму, встановленого для відбування певного виду покарання. Різні види покарань зумовлюють відповідно різні за обсягом обмеження у правах і обов'язках засуджених. Законодавство, що встановлює позитивний статус громадян України, одночасно виступає і джерелом обмежень прав засуджених [3, с. 69]. Практично так склалось, що на сьогоднішній день неможливо встановити коло всіх обмежень у правах засуджених, які регулюються різними галузями законодавства. Правовий статус засуджених визначається умовами життя суспільства, впливає з кримінально-виконавчої політики України та мети покарання.

Покарання полягає в передбачених законом втратах та обмеженнях прав і свобод, які обмежуються або повністю втрачаються засудженим,

наприклад, права на вільне пересування та свободу дій; окремих політичних, трудових та майнових прав. [4, с. 64]

Втрата та обмеження права на вільне пересування та свободу дій може виразитись у повному чи частковому позбавленні волі з утриманням у спеціальних закладах з певними режимними вимогами та правилами внутрішнього розпорядку дня.

Втрата та обмеження політичних прав – у втраті та обмеженні виборчого права та права брати участь у роботі громадських і політичних партій. Так, відповідно до п.6 ст.3 Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад, сільських, селищних, міських голів» від 6 квітня 2004 року, не мають право голосу на місцевих виборах громадяни України, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі.[5, с.382]

Втрата та обмеження трудових прав – вибору робочого місця, а також у відсутності вибору місця роботи за професією, неможливості працювати відповідно до раніше здобутої спеціальності, у позбавленні права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю, необхідності навчатись новій спеціальності, обмеженні пересуватись по службі тощо.

Втрата чи обмеження майнових прав може виявлятися у штрафгах, повній або частковій конфіскації майна, втраті чи обмеженні прав користування особистим майном. Так, кримінально-виконавчим законодавством наприклад встановлені обмеження у виборі одягу і взуття, необхідності носити одяг і взуття встановленого зразка, обмеженні асортименту й кількості продуктів харчування та речей першої необхідності, що їх можна придбати.

Статею 107 Сімейного кодексу України передбачається спрощений порядок розірвання шлюбу із засудженим за вчинення злочину до позбавлення волі на строк не менш як на три роки. [6, с.135]

Таким чином, низка обмежень, що регламентується кримінальним, кримінально-виконавчим, сімейним, трудовим законодавством, залежить від

режиму відбування покарання та безпосередньо пов'язана із спеціальним статусом засудженого. Встановлюючи їх, законодавець реалізує покарання, виправляє засуджених і запобігає вчиненню злочинів як засудженими, так і іншими особами, тобто здійснює профілактичні заходи (ч.2 ст. 50 КК України).

Виходячи зі змісту ч.3 ст. 63 Конституції України ще одним джерелом обмежень прав засуджених є вирок суду. Дійсно, суд, виходячи з власного переконання та розсуду при призначенні покарання, бере безпосередню участь у формуванні обсягу комплексу прав і обов'язків, які потім взаємокореспондуються між установою виконання покарань та засудженим. Саме в цих межах суд впливає на формування статусу засуджених.

Проте переконання суду формується та реалізується лише в допустимих кримінальним законом межах. На думку О.С. Наташева закріплення вироком суду певного «набору» основних і додаткових покарань, які в сукупності визначають правове становище засудженого, відмінне від інших, не є підставою для вказівки на вирок як джерело обмежень правового статусу громадян, оскільки він не вводить нових правових обмежень. Вони у вичерпному порядку повинні міститись у законодавстві.[7, с.33].

У цьому сенсі вирок суду слід розглядати як підставу, юридичний факт, при настанні якого з'являється спеціальний статус засудженого.

Виходячи з наведеного вище, можна констатувати, що тільки закон – єдине джерело правових обмежень для засуджених. До того ж, як зазначається, зокрема у п.2 ст. 29 Загальної Декларації прав людини, при реалізації своїх прав та обов'язків кожна людина повинна піддаватись тільки таким обмеженням, які встановлені законом. [8, с.70]

Є очевидним те, що згідно з ч. 1 ст. 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. А у ч. 3 ст. 63 Конституції України зазначається, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені

законом і встановлені вироком суду, який і застосовує цей закон. Тому можна зробити висновок, що будь-які обмеження правового статусу засудженого можуть встановлюватись вироком суду, судом, а не будь-яким іншим органом виконавчої влади. Очевидно, що важливість цих прав, свобод та законних інтересів, рівень можливості їх обмеження і всього правового статусу засудженого до позбавлення волі взагалі, вимагає саме судового рішення. З огляду на це, органи виконавчої влади та адміністрації кримінально-виконавчих установ не здійснюють правосуддя і до судової системи не належать, тому, на нашу думку, конкретизувати, встановлювати обмеження у правах до конкретної особи ці установи не повинні, інакше вони перебиратимуть на себе компетенцію суду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Декларация прав человека и гражданина 1789 г. Международные акты о правах человека. Сборник документов.- М.: Норма, - 2000. – 784 с.
2. Спенсер Г. Опыты научные, политические и философские. Пер. с англ. – Минск: Современная литература, 1999. – 1022 с.
3. Лемак Р. Прокурорський нагляд як гарантія забезпечення правового статусу засуджених // Право України. – 2007.- №3 С. 69-73
4. Фролова О.Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів): Навчальний посібник. – К.: Арттек, 1997. – 208 с.
5. Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад, сільських, селищних, міських голів» від 4 квітня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. - № 30-31. – Ст.382.
6. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - №21-22. – Ст.135.

7. Наташев А.Е. Правовое положение осужденных // Исправительно-трудовые учреждения. – 1979. – №7. – 33-34.

8. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена Генеральною Асамблеєю в резолюції 217 А (III) від 10 грудня 1948 року // Вісник Конституційного Суду України. – 2006. - №3. – С.69-74

Анотація

В даній статті розглядаються особливості правового регулювання встановлення обмежень, в процесі реалізації конституційних прав та свобод засуджених осіб.

Ключові слова: засуджений, політичні права, вирок суду, Конституція України, режим кримінально-виконавчої установи.

Annotation

The article is dedicated to the peculiarities of legal regulation of setting limits during realization of constitutional rights and freedoms of convicted persons.

Key words: convicted person, political rights, sentence, the Constitution of Ukraine, regime criminal executive institutions